

Balázs Attila

SÍPPAL, DOBBAL, EGRI CSILLAGOKKAL

– türk ve macar kardestir
(török, magyar két testvér)

Kockázatos lenne azt mondani, hogy mindenki, mindenesetre sokan ismerik a versikét, amely úgy kezdődik, hogy: *Gólya, gólya, gilice!* És folytatódik, hogy: *Mitől véres a lábaid?* A válasz pedig az, hogy: török gyerek megvágta, magyar gyerek gyógyítja. – Megvágta az pogány kölyke, mert szegénynek már a handzsáros felmenői is ilyenek voltak, miközben a magyar gyerek igyekszik istápolni a sebesült gilicét. A sztereotípiát fordította – megfelelő történelmi háttér, tapasztalat, illetve tényállás híján – aligha képzelhető el Törökországban, ahol idén tavasszal jelent meg a jó és a rossz megosztásának hasonló receptje szerint készült, nálunk rég legendássá vált, népszerűségében csaknem verhetetlen, erős és kétségtelenül őszinte hazafiságot sugárzó, *Egri csillagok* című történelmi regény. Gárdonyi (eredeti nevén Ziegler) Géza műve, amelyet 1899-ben a Pesti Hírlap kezdett el folytatásokban közölni, s amely rögtön kiemelt helyet biztosított bolygó lelkű

szerzőjének a magyar irodalmi örökkévalóságban. Gárdonyinak, aki viszont nem sokkal a számára valóságos írószékhelyt garantáló könyv megírása előtt még azon törte a fejét – ugyancsak híres dolgozószobájának híres tetőablaka alatt – kesernyés pipafüstjébe burkolózva, hogy esetleg kivándorol Amerikába. Ott vagy saját fejlesztésű vízibiklikijével szerez magának vagyont, mert alma nem esik messze a fájától – édesapja nevéhez fűződik egyebek mellett az úgynevezett önélező ekevas feltalálása –, vagy legföljebb hegedül. Mint Dankó Pista, akinek a nótáihoz maga is írt szöveget. Ehhez a cigány Petőfiéihez, ahogy ő Dankót nevezte.

Hogy Törökországban újabban nehezen elképzelhető mind a vers, mind a regény szemléletének fonákja, öngerjesztő düh és önélező kard lenne a mienk, ha újfent a törökre rontanánk, azt e sorok írójának ide kívánczoló kis kitérője is bizonyítja, amely szerint anno elutazott az *Európa Kapujában* címmel-névvél-jelszóval rendezett fényes és hatalmas isztambuli könyvvásárra. (ORTA AVRUPA EDEBİYAT GÜNLERİ, 2004.) Egy kicsike akármilyen nem az egész akármilyen, de sokat mutathat az egészről, tartják bölcsen Törökországban is; mikorban jellemzi azt, ami makróban látszott ott, amikor a török nem fegyverrel, hanem könyvvel jelent meg Európa küszöbén. Úgy esett, rövidre zárva a bizonyító erejének képzelt elbeszélést, hogy a rendezvényre sietve a vendég magyar író taxit fogott a konstantinápolyi bazárnál – ahol egykor egy kis törökmézért, esetleg török csibukért, áfiumért oda utazó Gárdonyink is megfordult –, és ami nem kunszt itt Pesten-Budán, ott még kevésbé: rövidesen pokoli dugóba került. Hogy erről a balszerencséről elterelje utasa figyelmét, a taxis érdeklődni kezdett a kedves úr (gyaur) kiléte felől. Hallván, hogy magyar, arca felragyogott, és ezt rikoltotta lelkesen, sajátos török *vox populi* gyanánt, hogy: *Magyarisztán! Török és magyar testvérnép, annyit szenvedtünk közösen a történelem folyamán!* És ennek az épp erősen kanyarodó török férfiúnak az őszinteségéhez – a regénybeli Jumurdzsák fondorlatait félre – nem fért semmi kétség.

Azóta bekövetkezett a nem pusztán irodalmi, hanem történelmi-politikai fordulat, pontosabban erősödött a trend, amelyben Eger vára többé – a nagy török államférfi, páratlan éleslátású Kemal Atatürk bevezető munkássága után – nem akadályt, hanem összekötő kapcsot jelent a török testvérség számára: Európa felé. (Kemal Atatürkről emlékeztetőül annyit, hogy a Török Köztársaság megalapítója és első elnöke volt, aki eltörölte a kalifátusokat, számos haladó szellemű reformot vezetett be, és szorgalmazta az európai életmódot, az európai öltözködést a török hagyományok keretében.) Ugyanakkor mi sem zárkozunk el a közeledéstől. Ennek ékes bizonyítéka például a 2012-ben nálunk megrendezett török–magyar testvéri napok és annak visszhangja. Íme, egy töredék az ebből az alkalomból elhangzott ünnepélyes miniszteri üdvözlőből: „Közös történelmünk olyan, mint a kettőtört pénzérme: csak akkor lehet egész, ha mindannyian őrizzük azt a felét, amit Isten ránk bízott. Hosszú, közös múltunk van: harcoltunk egymás ellen és harcoltunk közösen, harcoltunk egymásért. A magyar nemzet emlékszik közös történelmünk nagy pillanataira. Törökország őrzi közös történelmünkéből azt, amit rábíztak. Magyarországon mi is ezt tesszük.”

Ennek tükrében, miként a friss hírek tanúsítják – mindennemű újabb török belpolitikai viszály, gazdasági és vallási szekularizációs probléma dacára, közös erőfeszítéssel, ugyanakkor török pénzből-dukátból keressük az egykor elhunyt Szulejmán császár – a törökök úgy tudják – Szigetvárnál kimetszett, aranyfazékba helyezett szívét. A türbét, amelyben azt őrizték, és amely szenthelyet az Oszmán Birodalom széthullásával Európa a földdel tett egyenlővé. Lehet, tévedés, lehet, nem, lehet, csak pusztá akusztika, és az a türbe csakugyan nem a magyar Turbék település határában állt, de valahol tán meglesz az alapja. S hogy benne a *szív*? Kérdés. Mindenesetre keressük, mint Attila sírját, mi magyarok, a törökök szerint Attila unokái, akik régés-régen együtt éltünk velük, csak aztán elváltak útjaink, elvándoroltunk, s felvettük a kereszténységet. Jóval később pedig – vélhe-

tően a véres történetek hatására – elfordultunk tőlük, és inkább vállaltuk a halszagú északi rokonságot. Keressük hát Szulejmán szívét, mint (átvitt értelemben) Attiláét is, csak most az előzőt jobban, és közben minél több törököt várunk ide a sofőrök mellett. Ugyanakkor Szigetvár mostani éltetői és védői nyíltan kijelentették: túlkapásokat félre, működő dzsámi nem lesz ott. Tisztelettel híres törökverőink emlékének.

Valószínűleg így gondolja Pécs is meg Eger is.

Vissza a regényhez. Magyar lapjaink hírül adták ez év májusában, majd többfelé is szó esett róla még a török rózsa intenzív nyári virágzása alatt, hogy a regény átültetője Erdal Şalikoğlu, észak-törökországi származású doktor, aki nálunk volt továbbképzésen, itt tanult magyarul. Kérésünkre a fordító, aki a napi hercehurca és rabiga, a napi robotolás-kulukulás után ült le esténként íróasztalához (a boszporuszi csillagok alatt), újfent kifejtette, még hozzá nem kis érzelmi hőfokon, hogy elsősorban a két nép egymáshoz való közeledésének eszménye vezérelte munkájában. És a lényeg a megismerésen van. Mert a legjárhatóbb út, ami a *szeretethez* vezet, az a *megismerés*. – Érezhető, hogy fontos számára, mint a lantjáték, amelyet ugyancsak szenvedéllyel, magas fokon művel. Nem melleleg számos koncertet adott Magyarországon, Törökországban és Erdélyben Kobzos Kiss Tamással. Közös lemezük, a *Szívetekben őriztetek* című, Âşik Veysel török bárd művei alapján készült, de van egy másik is, a *Lásd, mit mível a szerelem* című, amely a „szív útját járta” régi anatóliai dalnoknak, Júnusz Emrének állít emléket, aki szeretni tudott minden embert nyelvre, vallásra vagy fajra való tekintet nélkül.

Nota bene: láthatjuk, a szív fogalma mennyire fontos ebben az esetben is, ahogy az oroszoknál. A nagy ázsiai dobbanás; szívközeliség és szívközpontúság, forró testvéri szeretet. Turán végtelen egének tág horizontja.

Amikor Emre megszületett, Anatóliát mongol hordák dúlták, előtte keresztes hadak pusztították kegyetlenül Bizáncot. Az égis fröcskölt a vér, a folyókat hullák torlaszolták. A lantosok nem győzték megénekelni a hőstetteket. Amit

Erdal Şalikoğlu – a fordító, aki nem igyekezett szépíteni a forrásművön, ahogy vallja, az egészben talán három-négy szót helyettesített, és a szintaxison sem változtatott – ide társíthatóan hangsúlyoz, az az, hogy a történelem veszélyes terület, mindennek két oldala van, sőt néha több is. Nekik a történelmükben hódító Szulejmán személye olyan, mint például másoknak Nagy Sándoré: fényes és dicsőséges. Viszont hogy innen, a hajdan leigáztak szempontjából, a sok harács és karóba húzás után ez a zavaró tényező maradéktalanul kiiktatható-e, kérdés. És hogy amott miként alakulhat a fogadtatás a más szemszögű-világú könyvről, az is kérdés. Függetlenül a csillagok állásától. Nem csak Boszporusz tükrének, de az egész Törökország területének felette.

De annál is inkább függ a Hold fázisától.

Mindenesetre megtörtént, ami megtörtént. Gárdonyi Géza művére esett a választás mint lehetséges irodalmi taxira Magyarisztánból Törökisztánba. (Túr-retúr.) Hogy a legszerencsésebb-e ez így, végeredményben már mindegy, a tevé valahogy kioldódzott és eliramodott valahová. Vagy a ló, mindegy, a könyv napvilágot látott. Kiadását nemzeti erőforrásaink kasszájából támogattuk, ugyanakkor a

Török–Magyar Baráti Társaság bábáskodásával jött létre, amelynek maga Erdal Şalikoğlu az elnöke. Érdekesnek tűnik, hogy a Török–Magyar Baráti Társaság felbukkanása a folyamatban mintha azt támasztaná alá, ami a legújabb ezredforduló után hangzott el az írásunkban említett isztambuli könyvvásáron. Nevezetesen az, hogy a jövőben valószínűleg nem a legnagyobb országos kiadói fórumok szintjén folyik majd a gyümölcsöző érintkezés, hanem más, menet közben alakuló szinteken és módozatokon. – Ennyit az *Egri csillagok* török kiadásáról, amellyel kapcsolatban Şalikoğlu azt mondja, még túl friss ahhoz, hogy sikerült volna bejárnia azt a hatalmas országot, ahol, sajna, egyre kevesebben olvasnak, vagy csak giccset/ponyvát. (Testvérnép.) Ugyanakkor érkezett ide a fordítónak egy másik kijelentése is, miszerint valaki azt találta mondani, ezért a könyvért még megölik.

Remélhetőleg rossz vicc csupán.

Item. Érdekes megfigyelni másoké mellett Hayrullah Yigitbasi török történész érvelését a testvérség mellett. Yigitbasi professzor úr – aki szemmel láthatóan szívesebben közlekedik az utca jobb oldalán, és aki nálunk is meg-

szállottan kutatja a török–magyar kapcsolatokat (lantjátékáról nem tudunk semmit) – ugyancsak magasröptű és mélyenszántó gondolatai figyelemre méltók a közös ősi nyelvről, amelyet számtalan közös kifejezés bizonyít, hisz kétségtelen, hogy sok török jövevényszóval rendelkezünk. Több százal – szerinte több ezerrel, ha nem is annyival, ahány csillag az égen –, közöttük például az *ekével*; ha az *önélező* kifejezés már újabb korból származik is. De például török eredetű a *sarló*, ha a kard nem is, a *golya* meg bizonytalan. Yigitbasi bevallja, nagyon félt a magyar nyelvtől. Az arabra csupán két és fél évet áldozott az életéből, itt sokkal többre számított, ám amikor kezdett belemerülni, megdöbbenve tapasztalta, hogy nagyon könnyen tanulja. Mert ugyanaz a nyelvi logika, a nyelvtan, mint a törökben, és csakugyan rengeteg a közös szó. Mindennek tükrében úgy vélekedik a finnugor eredet elméletéről, hogy azt előbb kitálaták, és csak azután dolgozta ki néhány ember, pár száz szóra alapozva a teóriát. Úgy érzi hát, hogy a finnugor elmélet kezd elveszteni súlyát, miközben az altaji újra megerősödni látszik.

Yigitbasi, aki Rodostóban magyar napokat szervezett – de most Mikest, Kossuthot is félre, meg Rákóczi fejedelmet is –, azt állítja, hogy a magyarszeretet több ezer éves szervezete a török hagyományoknak, következésképp nem az oszmán időkben talákoztunk először. Mondja, hogy a török világ kettőszázötvenmillió emberből áll. A török néphagyományban – a kazahoktól a türkméneken át a macedóniai törökökig – él a ma-

gyarokkal való testvérség legendája. Olyannyira, hogy a két világháború közötti évekig a török történelemírás egyszerűen törököknek nevezi a magyarokat. És hogy történelmi konfliktusaink elsősorban abból eredtek, hogy a magyarság kultúrája más lett, ezért érezte megszállónak a törököt. Holott az igazi problémát az jelentette: a harácsoló Nyu-

gat ördögtől eredő céljával tűzte ki, hogy a törököket Európából akár tűzzel-vassal, de kiűzi. Szerinte Európában mindig a magyarok voltak a legélen a támadásban, a török katonaság legjobban a magyarok elöl szökött, semmibe se vettek szerbet, franciát, németet, de a magyaroktól félték. Magyarországra menni annyit jelentett, mint férfias harcot

vállalni – állítja a török tudós ember; és ez számunkra itt remek. Mert a fentiek tükrében egyben, szinte egy csapásra, egyetlen suhintásra értelmezhetővé válik a hazafias lelületű török gyerek vad kirohanása (is) a magyar gólya ellen.

Általában a dialektika hal meg utoljára, bár, ha jobban belegondolunk az elmondottakba, ez az egész nem is annyira ellentmondásos. Yigitbasi tanár úrtól, aki régebbi török forrásokra hivatkozik, megtudjuk még azt is, hogy például az 1890-es években majd' négyezer magyar férfiú vállalt – a lengyel Bem József, a mi híres Bem apónk nyomában, aki Murad Tevfik pasaként élte tovább életét Törökországban az elbukott 1848-as magyar szabadságharc után – komoly szerepet a török állami és hadi gépezetben. Akkoriban a magyarok számára Törökország a fényes karrier lehetőségét jelentette. Aztán valamikor jött az első világháború, amely mindkét ország nyakába valóságos katasztrófát zúdított. Ezzel történetünk szála visszakanyarodik a török felszabadító háború hőiséhez, Gazi Musztafa Kemal pasához, a török nép későbbi atyjához, Kemal Atatürkhöz, aki a modern török állam kialakításában is számított a magyar segítségre. Atatürk – Yigitbasi szerint – az ott settenkedő-serénykedő, pipiskedve a válla felett áttekinteni igyekvő német és amerikai gyanús szakértő elemeket hazaküldte, mondván, Európában, hovatovább az egész világon a magyarok állnak legközelebb a törökökhöz. Így aztán a magyarok visszafizethetetlen szerepet játszottak a mai Törökország megszületésében.

Ezzel itt egyelőre pontot is tehetnénk az egri csillagok és a török félhold – szadisztikus/mazochisztikus elemekkel tarkított, mindenestre érzelemdús szerelmi/történelmi – miniregényének a végére, ha nem visszhangozna itt a fülünkben a mondat, hogy az első világháború mindkét fél, török és magyar számára tragédiát jelentett. Annyi maradt még megjegyzendő ezzel kapcsolatban csupán, hogy míg Magyarország számára az amputációt eredményezte az Obljaj nevű bosznia falucskából útra kelő tuberkulotikus postásfiú 1914-es szarajevói lövöldözése –

amelyben halálosan megsebesítette az osztrák trónörökös, párját, Chotek Zsófiát pedig úgyszint' végzetes kimenetellel méhen találta –, addig Törökországnak ugyanez az újjaszületés lehetőségét jelentette. S ebből a szemszögből viszont, gondoljunk csak jobban bele, hálásak lehetünk mi is Gavriilo Principnek. Miért? Mert egyrészt beindította a halálos vergődésében is bennünket magához szorongató Monarchiát örökre felszámoló folyamatokat, másrészt igazából ő az az ember, aki nélkül az *Egri csillagok* török fordítása aligha jöhetett volna létre.

1. Ke-re-sik a, nem le-lik a kereszte - ló le-ve - le - met,

Keresik a, nem lelik a keresztelő levelemet,
Még a pap se, még a pap se találja meg a nevemet,
Majd megtalálja azt első Ferenc Jóska,
Ki elvitet a harctérre, nem is hozat többé vissza.

Csavargónak, naplopónak tart engem az egész világ,
Pedig az én kalapomnál nem hervad el a gyöngyvirág.
Szervusz, Kassa város, vedd le rólam a szádat:
Én elmegyek a harctérre, más öleli a babámat.

Mikor szürkébe öltöztem, azon kezdtem gondolkozni:
Ki lesz az én utitársam, ha'ja harctérre kell menni?
Maj' lesz utitársam a kedves pajtásom,
Ki megássa a síromot doberdói hegy aljában.

Ferenc Jóska bánatába' kísétál a Dunapartra,
Ráborul a Koronára: hova lett a katonája?
– Megállj kutya muszka, merre hallom én a szádat:
Harmincötös ágyugolyót lövök én ki teutánad.

Egyébként ha már a Balkánon járunk, és a győztes török hódító sereg mitológiájának és pszichológiájának tükrében vesszük egy pillantás erejéig szemügyre 1914-et: megállapíthatjuk, hogy a hajdan erős, majd romlásnak indult Oszmán Birodalom önmegbecsülésének utolsó morzsáit is felcsippentette az, amikor az említett évben Montenegró maroknyi, örökké rajta edződő, magas hegyeiről a törökök nyakába ugráló, sokáig a nyelvüket is rajtuk élező és pallérozó, egész nemzeti irodalmát a törökverésre építő harcos népe már álmaiban se vágyta vissza Szolimánékat és Mehmetéket. Vérben forgó szemét másra vetve – hadat üzent Németországnak.